

РОДОВИТЕ АСПЕКТИ ВО
ПРЕВЕНЦИЈАТА НА
ЕКОЛОШКИОТ
КРИМИНАЛ

АНА МУКОСКА

Наслов:

Курикулум за обуки на судии и јавни обвинители

Издавач:

Центар за правни истражувања и анализи – ЦПИА
Лидија Стојкова Зафировска, ЦПИА

Редакција:

Никола Јовановски, ЦПИА
Ана Василева, ЦПИА

Автори:

Проф. Д-р. Ана Мукоска

Скопје, 2021

Контакт инфо: contact@cpia.mk | Тел: +389 2 3201 845 | веб страна:
<http://cpia.mk>

British Embassy
Skopje

Овој производ е подготвен во рамки на проектот “Добро управување со животната средина” финансиран од Владата на Обединето Кралство, со поддршка на Британската амбасада Скопје. Мислењата и ставовите наведени во оваа содржина не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Британската Влада.

Содржина

Вовед	3
Глава 1 Националното законодавство за животната средина и родовата еднаквост како дел од човековите права	7
Глава 2 Меѓународните режими за заштита на животната средина/еколошки криминал и родовата еднаквост како дел од човековите права	15
Глава 3 ЕУ: Превенција на еколошки криминал и човековите права/ родовата еднаквост	39
Заклучок	59

Вовед

Еколошкиот криминал претставува светска закана на која мора да се одговори со систематски и родово одговорен пристап. Темата е во доменот на владеење на правото, конкретно во домен на проблемот со почитување на човековото право на здрава животна средина. Станува збор за проблем кој воопшто не е родово неутрален, бидејќи жените, особено маргинализираните, сиромашни жени се значително позагрозени при изложеноста на еколошките ризици предизвикани од еколошкиот криминал.

Еколошкиот криминал и прашањата за животната средина се особено важни за Северна Македонија, како земја во развој каде што главните предизвици во оваа област се идентификуваат во загадувањето на воздухот, управувањето со отпад, квалитетот на водата, заштитата на природата и индустриско загадување и управување со ризици. Според Извештајот на Европската комисија за напредокот за 2021, Северна Македонија има ограничен напредок во поглед на Поглавјето 27 - Животна средина и климатски промени, при што се нотираат гореспоменатите предизвици и се оценува дека усогласувањето на законодавството со ЕУ *acquis* сè уште е во рана фаза.¹

---

¹European Commission, North Macedonia 2021 Report, Strasbourg, 19.10.2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/north-macedonia-report-2021_en (пристапено на 23.10.2021)

Споменатите предизвици од еколошкиот криминал имаат најголемо влијание врз сиромашните и оние кои најмногу зависат од природните ресурси, а жените го сочинуваат мнозинството од ова ранливо население. Во правниот поредок на Република Северна Македонија има солидна конституционална основа за унапредување правото на здрава животна средина (Член 43 од Уставот) и усогласување со родовата еднаквост (Член 9 од Уставот). Сепак несоодветната натамошна разработка на овие членови во националното законодавство и во подзаконските акти, отвораат простор за големи празнини во нивната имплементацијата, а оттука може да произлегува и родовата нееднаквост. Оттука произлегува потребата за вметнување родова димензија во дефинирањето на кривичните дела поврзани со еколошкиот криминал во националниот Кривичен законик.

Методологијата за оваа анализа се базира врз потребата да се анализираат нормативните акти кои се однесуваат на превенцијата на еколошкиот криминал и да се лоцираат нивните одредби кои нудат основа за суштинска еднаквост за сите граѓани, независно од нивната родова припадност.

Податоците за потребите на оваа анализа се добиени врз основа на деск анализа на националната законска регулатива, меѓународни документи, извештаи и литература. Анализата на податоците е изведена преку анализа на содржина, која е релациона анализа на сродство, односно користи одредени сродни

зборови/термини и теми кои се поврзани со родовата еднаквост. Конкретно, се лоцираат одредбите кои во себе ги содржат поимите „човек“, „луге“, „човеково здравје“, а се однесуваат на поимот на човекови права, во чии рамки спаѓаат и родовите права и поимот за родова еднаквост.

Истражувањето е структурирано во три области во кои се разгледуваат формално-правните аспекти за превенција на еколошкиот криминал и нивната корелација со човековите права, како основа за родовата еднаквост. Конкретно истражувањето ги покрива следниве области:

- Анализа на националниот Кривичен закон, со посебен осврт на членовите во Законикот кои се однесуваат на заштитата на човековото здравје и човековиот живот;
- Анализа на меѓународните режими за превенција на еколошки криминал, со посебен осврт на нивните одредби кои се однесуваат на заштитата на човековиот живот, човековото здравје, човековите права и родовата еднаквост. Во оваа анализа конкретно се опфатени Конвенцијата од Базел, Конвенцијата од Ротердам, Конвенцијата од Стокхолм и Конвенцијата за човекови права;
- Анализа на Директивата на ЕУ за заштита на животната средина преку казненото право (Directive 2008/99/EC), со посебен осврт на одредбите од Директивата кои предвидуваат криминализација на дејствија со кои се загрозуваат човековиот живот и здравјето.

ГЛАВА 1

НАЦИОНАЛНОТО ЗАКОНОДАВСТВО ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ КАКО ДЕЛ ОД ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Членот 43 од Уставот² овозможува заштитата на природната средина да биде дел од корпусот на човековите права, во чии рамки нераскинливо спаѓаат родовата рамноправност и недискриминацијата.

Оттука, може да се констатира дека во македонското законодавство постои солидна конституционална основа за развивање акти и политики за заштита на животната средина и превенција на еколошкиот криминал кои се родово сензитивни. Сепак, ефикасното промовирање на родовите аспекти во ваквите акти и политики ќе биде детерминирано од тоа како членот 43 е преточен во законските решенија и од нивната имплементација.

Законските решенија кои се однесуваат на заштитата на животната средина се определени со Законот за заштита на животната средина³ и секторските закони (Законот за

---

² Устав на РСМ, Член 43: „Секој човек има право на здрава животна средина. Секој е должен да ја унапредува и штити животната средина и природата. Републиката обезбедува услови за остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина.“, <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>

³ Закон за животната средина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16 и 99/18)

квалитет на амбиентниот воздух⁴, Законот за заштита на природата⁵, Законот за заштита од бучава во животната средина⁶, Закон за управување со отпадот⁷, Закон за батерии и акумулатори и отпадни батерии и акумулатори⁸, Закон за управување со пакување и отпад од пакување⁹, Закон за управување со електрична и електронска опрема¹⁰, Закон за водите¹¹, Законот за урбанистичко планирање¹², Законот за генетски модифицирани организми¹³, Закон за управување со

---

⁴ Закон за квалитетот на амбиентниот воздух („Службен весник на Република Македонија“ бр. 67/04, 92/07, 35/10, 47/11, 59/12, 163/13, 10/15 и 146/15 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 151/21)

⁵ Закон за заштита на природата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15, 39/16, 63/16 и 113/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 151/21)

⁶ Закон за заштита од бучава во животната средина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/07, 124/10, 47/11, 163/13 и 146/15 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 151/21)

⁷ Закон за управување со отпадот („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 216/2021)

⁸ Закон за управување со батерии и акумулатори и отпадни батерии и акумулатори („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 176/2021)

⁹ Закон за управување со пакување и отпад од пакување („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 215/2021)

¹⁰ Закон за управување со електрична и електронска опрема и отпадна електрична и електронска опрема („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 176/2021)

¹¹ Закон за водите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/08, 6/09, 161/09, 83/10, 51/11, 44/12, 23/13, 163/13, 180/14, 146/15 и 52/16 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 151/21)

¹² Закон за урбанистичко планирање („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 32/2020)

¹³ Закон за генетски модифицирани организми („Службен весник на Република Македонија“ бр. 35/08, 163/13 и 146/15 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 150/21)

светското природно и културно наследство во Охридскиот регион¹⁴).

Ниту еден од наведените закони не се повикува на членот 43 од Уставот и покрај тоа што имаат одредби кои се однесуваат на заштитата на животот и здравјето на луѓето. Со оглед на тоа што овие закони содржат одредби кои ги засегаат човековите права, може да се каже дека тие даваат основа за родова сензитивност во заштитата на животната средина. Сите наведени закони предвидуваат прекршочни санкции, во многу ограничен број случаи некои предвидуваат и кривична одговорност.

Кривичниот Законик, ги третира кривичните дела против животната средина и природата во Глава 22 (Член 218 до Член 233). Три членови од ова поглавие на Законикот (чл. 218, чл. 230 и чл. 231) содржат одредби кои се однесуваат на човековите права, но Законикот воопшто не се повикува на членот 43 од Уставот. Иако не е експлицитно наведен членот 43 од Уставот, одредбите од чл. 218, чл.230 и чл.231 од Кривичниот Законик можат да понудат основа за негова родова сензитивност во превенцијата на еколошкиот криминал. Сите три членови (чл. 218, чл.230 и чл.231) предвидуваат кривична одговорност против значително оштетување на квалитетот на воздухот, водата или почвата или опасност за животот или здравјето на луѓето.

Конкретно, членот 218, предвидува кривична одговорност за загадување на животната средина и природата преку испуштање на отровни или издувни гасови. Членот 230 предвидува кривична одговорност за загрозување на животната средина и природата со отпад,

---

¹⁴ Закон за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион („Службен весник на Република Македонија“ бр. 75/10)

а членот 231 предвидува кривична одговорност за неовластено прибавување и располагање со нуклеарни материји. Членот 232 предвидува кривична одговорност против опасни материји или нивни отпадоци, или генетски модифицирани или штетни организми опасни за животот или здравјето на луѓето.

Прашањата за родовата рамноправност и недискриминацијата на лицата со попреченост се третираат во неколку посебни глави и членови од Кривичниот Законик:

- Глава 3 се однесува на казните (Член 39, став 5 за Општи правила за одмерување на казната).
- Глава 15 се однесува на кривичните дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот, (Член 137 за повреда на рамноправноста на граѓаните и Член 144 за загрозување на сигурноста).
- Глава 19 се однесува на кривични дела против половата слобода и половиот морал, целокупно се однесува на половите и родово сензитивните проблеми (од Член 186 до Член 194).
- Глава 20 се однесува на кривични дела против бракот, семејството и младината, целокупно се однесува на половите и родово сензитивните проблеми (од Член 195 до Член 204).
- Глава 28 на кривични дела против државата (Член 319 за предизвикување омраза, раздор или

нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминаторска основа).

- Глава 33 се однесува на кривични дела против Јавниот ред (Член 394-г ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем).
- Глава 34 се однесува на Кривични дела против човечноста и меѓународното право (Член 403-а - Злосторство против човечноста и Член 417 - Расна и друга дискриминација).

Со оглед на фактот што родовата рамноправност и недискриминацијата се составен дел од корпусот на човековите права, од посебен интерес е Глава 15 од Кривичниот Законик. Ова поглавие ги третира човековите права со 20 одделни членови т.е. од член 137 до член 157. Но, последниот член 157 кој е разработен во подчелновите а,б,в,г,д нема директна врска со човековите права и се однесува на авторските права. Тоа значи дека од вкупно 3.146 зборови во 15та Глава, 616 зборови отпаѓаат на членот 157 за заштита на авторски права, односно 19,5% од текстот на Глава 15 немаат директна врска со заштитата на човековите права.

Иако Глава 15 од Законикот е посветена на човековите права, тука не се разработува Членот 43 од Уставот кој го гарантира правото на секој човек за здрава животна средина. Според тоа, одредбите од Глава 15 на Законикот не можат да се преточат во основ за заштита на родовата рамноправност и недискриминација во превенцијата на еколошкиот криминал. Ваква основа Законикот засега

најмногу нуди во Глава 22, од чии одредби може да произлезат подзаконски акти и политики за превенција на еколошкиот криминал и почитување на родовата еднаквост и недсикриминација.

Глава 34 од Кривичниот Законик е посветена на меѓународното право и содржи одредби кои третираат кривични дела исклучиво од воено-безбедносен аспект како војна и воена агресија, воени злосторства, геноцид, тероризам, трговија со луѓе, ропски однос, расна и друга дискриминација, злосторства против човештвото. Во голем дел, одредбите се дефинирани согласно Женевските Конвенции и се однесуваат на кривични дела кои би произлегле од вооружени конфликти, геноцид, злосторство против човештвото.

Иако во актуелната форма Глава 34 од Законикот не содржи одредби, кои би овозможиле основ за заштитата на животната средина, фактот што е предвидено вакво поглавие во Законикот остава можност за негово натамошно усовршување и дополнување, согласно меѓународните и европските режими за заштитата на човековите права (вклучително родовата рамноправност и недсикриминација), животната средина и за спречување на еколошкиот криминал.

Еколошкиот криминал станува многу привлечен за групите на организиран криминал, бидејќи е многу лукративен, односно е еднакво профитаблен како недозволената трговија со дрога, но многу помалку ризичен за прекршителите бидејќи санкциите се многу ниски.¹⁵ Во 2016 година Генералното Собрание на ООН донесе резолуција во која за прв пат ООН еколошкиот

---

¹⁵ [Europol, https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/environmental-crime](https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/environmental-crime) (пристапено на 10.10.2021)

криминал го ставаат во корелација со организираниот криминал.¹⁶

Оттука традиционалниот пристап на инситутциите/агенциите за спроведување на законот кои се обликувани да се соочуваат со конвенционален/предаторски криминал, не можат доволно ефикасно да го спречат криминалот кој произлегува од мотивите за профит преку понуда и побрувачка на слободниот пазар.¹⁷

Од аспект на заштитата на човековите права, особено родовата еднаквост и недскриминација, превенцијата на еколошкиот криминал може да се однесува на заштита на жртвите на еколошкиот криминал, но исто така може да се однесува и на воспоставување родова рамноправност во рамки на актерите задолжени за превенција на таквиот криминал.

---

¹⁶ UN General Assembly, Resolution on the Cooperation between the United Nations and the International Criminal Police Organization (INTERPOL), on 21 November 2016, 71/19.

¹⁷ International Environmental Crime the Nature and Control of Environmental Black Markets, Royal Institute of International Affairs, 2002, https://ec.europa.eu/environment/legal/crime/pdf/env_crime_workshop.pdf (пристапено на 4.10.2021)

ГЛАВА 2

МЕЃУНАРОДНИТЕ РЕЖИМИ ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА/ЕКОЛОШКИ КРИМИНАЛ И РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ КАКО ДЕЛ ОД ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Поимте родова рамноправност и недискриминација формално-правно се дел од корпусот на човековите права. Оттука нивната меѓународна афирмација во областа на превенцијата на еколошкиот криминал е условена од развивањето на меѓународни режими кои се фокусирани на односот меѓу човековите права и еколошкиот криминал, како и заштитата на животна средина воопшто.

Од втората половина на 20 век, се забележува голема плориферација на меѓународни и европски текстови за заштита на животната средина. Има над 300 мултилатерални меѓународни договори за заштита на животната средина и превенција на трансграничното загадување.¹⁸ Во актуелните меѓународни режими, заштитата на животна средина претежно се третира во релација со економскиот развој и оддржлив развој¹⁹, а во многу помал број акти се третира од аспект на еколошки криминал.

Еден од таквите акти е Протоколот бр. 1 на Женевската Конвенција, кој „забранува користење методи за војување кои имаат за намера или може да се очекува да

---

¹⁸Working Paper on Protecting the Environment Through Criminal Law, European Committee On Crime Problems (CDPC), Council of Europe, Strasbourg, 16 September 2020, <https://rm.coe.int/cdpc-2020-9-working-paper-on-protecting-the-environment-through-crimin/16809fab87> (пристапено на 9.10.2021)

¹⁹The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues, March 2011, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/12/ICCLR-Victims-of-Environmental-Crime.pdf> (пристапено на 7.10.2021)

предизвикаат (сеопфатна, долгорочна и сериозна) штета на природната средина“²⁰. Оваа одредба е инкорпорирана и во Римскиот статут со кој се воспостави Меѓународниот кривичен суд (МКС).²¹ Според документот од 2016 година на поранешната обвинителка на МКС, уништувањето на животната средина се третира како криминал.²² Оттука можноста за обвиненија од страна на МКС претставува потенцијален механизам против уништување на животната средина и за превенција на еколошки криминал.

Но, ваквите потенцијални решенија кои произлегуваат од корпусот на **Женевските Конвенции** се однесуваат на релацијата животна средина-криминал, исклучиво во услови на воен конфликт. Клучниот проблем за превенција на еколошки криминал, во суштина и во најголемиот дел на случаи се однесува на не-воени услови, а во тие рамки особено проблематична е превенцијата на еколошки криминал предизвикан од правните субјекти т.е. компании и нивните економските активности, но и од транснационални мрежи на организиран криминал. Еколошкиот криминал е вообичаено криминал во кој најчести актери се компании кои се вклучени во производство и/или дистрибуција на

---

²⁰ Convention Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolI.aspx>

²¹ The Rome Statute of the International Criminal Court, U.N. Doc. A/CONF.183/9, article 8(2) (b)(iv) [Rome Statute]. <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

²² Policy Paper on Case Selection and Prioritisation, Office of the Prosecutor, International Criminal Court, September 2016 (стр.5) https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf (пристапено на 4.10.2021)

роби и услуги кои се нелегални според нивната класификација.²³

Во принцип нема универзално прифатена дефиниција за еколошки криминал, а најчесто под овој поим се подразбира општ термин кој опишува нелегални активности кои и наштетуваат на животната средина, и им носат корист на индивидуалци, групи или компании од експлоатацијата на, штетата врз, трговијата или кражбата на природни ресурси.²⁴ Криминалните активности се структурирани околу мултилатералната размена во која се вклучени производители, обработувачи, малопродажбата и финални потрошувачи, вклучително и транснационален организиран криминал.²⁵

Иако нема општо прифатена дефиниција за поимот еколошки криминал, сепак на меѓународно ниво поимот во голем дел се однесува на недозволената трговија со опасен отпад и опасни хемикалии. Многу често опасниот отпад намерно добива друга класификација т.е. опасниот отпад/хемикалија добива код од отпад кој не е опасен, или код од друг вид на роба, или код за роба на старо/употребена роба.²⁶ Еколошкиот криминал се реализира преку злоупотребата на различни измами со

---

²³ International Environmental Crime the Nature and Control of Environmental Black Markets, Royal Institute of International Affairs, 2002, https://ec.europa.eu/environment/legal/crime/pdf/env_crime_workshop.pdf (пристапено на 4.10.2021)

²⁴ The rise of environmental crime: A growing threat to natural resources peace, development and security
United Nations Environment Programme (2016), <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/7662> (пристапено на 4.10.2021)

²⁵ Ibid

²⁶ Ibid

документи и сертификати за класификацијата на робата.²⁷

Глобалниот сектор на опасен отпад се проценува на околу 410 милијарди долари годишно и се манифестира преку неколку облици.²⁸ Пренствено тоа е легалната индустрија која како резултат од својата дејност го произведува опасниот отпад/хемикалија, второ се нерегулираните, а понекогаш и неформални бизниси кои се поврзани со рециклирање на таквиот отпад/хемикалија, кои креираат работни места, но со здравствен ризик и немаат соодветен мониторинг за безбедност и управување.²⁹ Третата манифестација е нелегалната трговија со опасен отпад и хемикалии.³⁰

Еколошкиот криминал со опасен отпад е директна закана за човековото здравје и проблемите кои произлегуваат се опфатени преку три меѓусебно поврзани меѓународни конвенции со кои се поставуваат механизмите за контролира на трговијата и движењето на опасниот отпад и опасните хемикалии, преку воспоставување на процедури и стандарди за увоз и извоз. Станува збор за следниве конвенции:

---

²⁷ Environmental crime is an emerging threat in the EU, Europol, 20 November 2013

<https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/environmental-crime-emerging-threat-in-eu> (пристапено на 4.10.2021)

²⁸ The rise of environmental crime: A growing threat to natural resources peace, development and security

United Nations Environment Programme (2016), <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/7662> (пристапено на 4.10.2021)

²⁹ Ibid

³⁰ Ibid

1. Конвенцијата од Базел за контрола на трансграничното движење на опасни отпади и нивното складирање;
2. Конвенцијата од Ротердам за постапката за претходно добивање согласност за одредени опасни хемикалии и пестициди во меѓународниот промет;
3. Конвенцијата од Стокхолм за неразградливи органски загадувачи (ПОПС), која се однесува првенствено на хемикалии, вклучително и рестрикции за нивно производство.

Трите конвенции се примарен инструменти за следење и управување со опасен отпад и хемикалии.

Конвенцијата од Базел

Во 1992 е донесена **Конвенцијата од Базел за контрола на прекуграничниот проток на опасен отпад и неговото депонирање**³¹, која Северна Македонија ја ратификувала на 16.07.1997, а стапила на сила на 14.10.1997. Конвенцијата е ратификувана од македонското Собрание со Законот за ратификација (“Службен весник на РМ” 49/97). Со Законот за ратификација (“Службен весник на РМ” бр. 49/2004) Собранието го ратификува и Амандманот на Базелската Конвенција за контрола на прекуграничното пренесување

---

³¹ The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal
<http://www.basel.int/TheConvention/Overview/tabid/1271/Default.aspx>
(пристапено на 11.10.2021)

на опасниот отпад и негово одлагање и Амандманот на Анекс I, Анекс VIII и Анекс IX (Кичен, Малезија, 23-27.02.1998 година).

Според членот 4.3. на Базелската конвенција, нелегалниот пренос на опасни материјали или друг отпад е криминал. Ова е еден од ретките мултилатерални договори кои нелегалните активности поврзани со животната средина ги дефинираат како криминал и со тоа упатува дека проблемите треба да се третираат преку кривичните закони на земјите потписнички. Членовите 4, 10, 13 и 15 од Конвенцијата, содржат одредби кои го засегаат човековото здравје, како составен дел од човековите права. Оттука, споменатите членови можат да се толкуваат како основа за афирмирање на родовата рамноправност во превенцијата на еколошкиот криминал.

Членот 4 се однесува на општите обврски и содржи одредби кои ги засегаат човековите права, со што дава основа и за родовата рамноправност во доменот на еколошкиот криминал. Во тие рамки 4.2.1 (c) предвидува секоја страна да преземе соодветни мерки за да се осигура дека лицата вклучени во управувањето со опасен отпад преземаат неопходни чекори за да се спречи загадувањето поради опасен отпад и други отпади што произлегуваат од таквото управување и, доколку дојде до такво загадување, да ги минимизираат последиците за здравјето на луѓето и животната средина. Членот 4.2.1 (f) предвидува секоја страна да бара и поседува информации за прекуграничното движење на опасниот

отпад и другите отпадоци за јасно да се наведат ефектите од предложеното движење врз здравјето на луѓето и животната средина на засегнатите држави. Според Членот 4.11., ништо во Конвенцијата неможе да биде пречка да се наметнат дополнителни барања кои се во согласност со одредбите на оваа Конвенција и се во согласност со меѓународното право, со цел подобро да се заштити здравјето на луѓето и животната средина.

Членот 10 се однесува на меѓународната соработка. Одредбите од овој член им налагаат на страните во меѓународната соработка (мултилатерална или билатерална) да соработуваат едни со други за да го подобрат и постигнат еколошкото управување со опасните отпадоци и други отпадоци. Исто така, им се налага на страните да ги стават на располагање информациите за да се промовира еколошко управување со опасните отпади и други отпадоци, вклучувајќи хармонизација на техничките стандарди и практики за соодветно управување со опасен отпад и друг отпад. Конкретно Членот 10.2 (b) бара страните да соработуваат во следењето на ефектите од управувањето со опасните отпади врз здравјето на луѓето и животната средина. Со оглед на тоа што членот 10.2 (b) се однесува на човековите права, тој дава основ и за родовата рамноправност во доменот на еколошкиот криминал.

Членот 13 се однесува на преносот на информација при прекуграничното движење на опасниот отпад и во тие рамки содржи одредби кои се однесуваат на човековите права, кои се основа за родовата рамноправност.

Конкретно, членот 13.1 бара од страните кои се вклучени во меѓународен транспорт на опасен отпад, веднаш да ги дадат сите информации кои ги имаат на располагање, во случај на несреќа која може да претставува ризик за здравјето на луѓето и животната средина во други држави. Исто така, Членот 13.3 (d) предвидува пред крајот на секоја календарска година, страните во прекуграничниот транспорт на опасен отпад, да поднесат годишен извештај за претходната календарска година, во која ќе има информации за ефектите врз здравјето на луѓето и животната средина, а кои произлегуваат од создавањето, транспортот и отстранувањето на опасен отпад или друг отпад.

Членот 15 се однесува на формирањето на Конференција на страните вклучени во транспортот на отпад и исто така содржи одредби кои се однесуваат на човековите права, а со тоа и на родовата рамноправност. Конкретно членот 15.5 предвидува Конференцијата на страните при имплементацијата на Конвенцијата од Базел да промовира хармонизација на соодветните политики, стратегии и мерки за минимизирање на штетите по здравјето на луѓето и животната средина од опасен отпад и друг отпад.

Конвенцијата од Ротердам

Неколку години по Базелската конвенција, во 1998 е донесена и **Ротердамска Конвенција** за постапка за претходно добивање согласност за одредени опасни хемикалии и пестициди во меѓународниот промет.³² Во 2010 македонското Собрание го усвои Законот за ратификација на Ротердамска Конвенција за постапка за претходно добивање согласност за одредени опасни хемикалии и пестициди во меѓународниот промет (Службен весник на Р.М. бр:83/2010 од 23.06.2010)

Членовите 1, 2, 13 и 15 од Ротердамската Конвенција, содржат одредби кои ги засегаат човековите права, а оттука се основа и за родовата рамноправност во доменот на еколошкиот криминал, особено во контролата на прометот со опасни хемикалии и пестициди.

Членот 1 се однесува на целите на Конвенцијата да промовира вземна одговорност и соработка во меѓународната трговија за одредени опасни хемикалии, со цел да се заштити човековото здравје и животната средина. Членот 2 се однесува на дефинициите кои ги користи Конвенцијата. Во тие рамки Членот 2(b) го појаснова поимот „Забранета хемикалија“ што се однесува на хемикалија чијашто употреба во една или повеќе категории е забранета со конечно регулаторно дејство, со цел да се заштити здравјето на луѓето или животната средина. Членот 2(c) се однесува на поимот за „Строго ограничена хемикалија“, која е хемикалија

---

³² Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade, <http://www.pic.int/TheConvention/Overview/TextoftheConvention/tabid/1048/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 11.10.2021)

чијашто практична употреба во една или повеќе категории е забранета со конечно регулаторно дејствување со цел да се заштити здравјето на луѓето или животната средина, но за која одредена специфична употреба останува дозволена.

Членот 13 генерално се однесува на информациите за придружба на извезените хемикалии. Конкретно Членот 13.2 бара хемикалиите наведени во Анекс III и хемикалиите забранети или строго ограничени, кога се извезуваат, да подлежат на барања за означување кои обезбедуваат соодветна достапност на информации во врска со ризици и/или опасности по здравјето на луѓето или животната средина, земајќи ги предвид релевантните меѓународни стандарди. Членот 13.3 укажува дека хемикалиите што подлежат на барања за означување треба да подлежат и на барања за означување кои обезбедуваат информации во врска со ризиците и/или опасноста по здравјето на луѓето или животната средина.

Членот 15 општо се однесува на спроведувањето на Конвенцијата. Конкретно, Членот 15.2 бара секоја од страните да овозможи јавноста да има пристап до информации за ракување со хемикалии и справување со несреќи и за алтернативи што се побезбедни за здравјето на луѓето или животната средина од хемикалиите наведени во Анексот III. Членот 15.4 потенцира дека ниедна одредба од Конвенцијата нема да се толкува како ограничување на правото на страните да преземаат построγο дејство за заштита на здравјето на луѓето и животната средина, под услов таквото дејствување да е во

согласност со одредбите на Конвенцијата и со меѓународното право.

Гореспоменатите членови на Ротердамската конвенција се однесуваат на заштитата на човековото здравје, како составен дел од човековите права и оттука можат да се толкуваат како основа за почитување на родовата рамноправност во превенцијата на еколошкиот криминал. Од аспект на промоција и имплементација на Конвенцијата, се издвојуваат неколку активности кои се родово сензитивни и насочени кон заштита на правата на жените и поддршка на родовиот паритет. Комисија за преглед на хемикалии (КПД) која е воспоставена во рамки на Ротердамската Конвенција при изборот на своите членови инсистира на правична географска, родова и професионална застапеност.³³ Исто така, во Април 2019 Секретаријатот на Конвенцијата организираше национална работилница во Мароко за градење капацитети за изложеност на пестициди и ранливи групи, управување со празни садови. Во овие рамки беше опфатен проблемот со влијанието на пестициди врз здравјето на луѓето со фокус на ранливите групи, вклучително и жени и девојки од руралните средини.³⁴ Во јуни 2018, во Барабадос е одржана обука за Ротердамската Конвенција во рамките на состанокот на

---

³³The Rotterdam Convention and the Chemical Review Committee, <http://www.pic.int/Implementation/FinalRegulatoryActions/FRAEvaluationToolkit/RCCRCrequirements/tabid/5000/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 12.10.2021)

³⁴ National capacity building workshop on pesticide exposure and vulnerable groups, empty container management for SAIM (International Fair of Agriculture held 16 to 22 April 2019), <http://www.pic.int/Implementation/CapacityDevelopment/Workshops/Workshop/WorkshopMoroccoApr2019/tabid/8053/language/en-US/Default.aspx>(пристапено на 12.10.2021)

Координативната група на контролни одбори за пестициди на Карибите.³⁵

Конвенцијата од Стокхолм

Во мај, 2001 е донесена **Стокхолмската конвенција** за неразградливи органски загадувачи (ПОПс), која стапи на сила во 2004 и е надополнета во 2019.³⁶ Во 2004 македонското Собрание го усвои Законот за ратификација на Стокхолмска Конвенција за неразградливи органски загадувачи (“Службен весник на РМ” бр. 17/2004).

Конвенција се фокусира на проблемот со неразградливите органски загадувачи, кои се пренесуваат преку воздух, вода и миграторни видови, и се акумулираат во живите организми, во копнените и водените екосистеми. Стокхолмската Конвенција е изразено родово сензитивна, бидејќи го потенцира проблемот во земјите во развој, каде изложеноста на неразградливите органски загадувачи, влијание особено штетно врз здравјето на жените, а преку нив и на идните генерации.

Членовите 1, 3, 6, 8, 9, 11 и 13 од Конвенција, содржат одредби кои ги се однесуваат на човековото здравје, односно ги засегаат човековите права, а оттука се основа

---

³⁵ Training on the Rotterdam Convention in the framework of the Coordinating Group of Pesticides Control Boards of the Caribbean (CGPC) Meeting and the Steering Committee meeting for the project GCP/SLC/204/GFF
<http://www.pic.int/Implementation/CapacityDevelopment/Workshops/Workshop/WorkshopBarbadosJun2018/tabid/7570/language/en-US/Default.aspx>
(пристапено на 12.10.2021)

³⁶ **Stockholm Convention on persistent organic pollutants (POPs)**

<http://www.pops.int/TheConvention/Overview/TextoftheConvention/tabid/2232/Default.aspx> (пристапено на 13.10.2021)

и за родовата рамноправност во доменот на еколошкиот криминал, особено во контролата на прометот со опасни хемикалии и пестициди. Покрај споменатите членови кои имплицитно се однесуваат на родовата проблематика, Членовите 7 и 10 од Стокхолмската конвенција експлицитно се однесуваат на правата на жените.

Членот 1 се однесува на целта на Конвенцијата, да се заштити здравјето на луѓето и животната средина од постојните органски загадувачи.

Член 3 се однесува на мерките за редукција или елиминација на испуштени супстанции од наменско производство и употреба. Членот 3.2 (b) меѓу другото предвидува дека секоја страна ќе преземе мерки за да гарантира дека хемикалијата која се наоѓа на листата на прилог А и за чие производство или употреба важи посебно изземање или пак хемикалија која се наоѓа на листата на прилог Б и за која важи посебно изземање за производство или употреба или прифатлива цел, може да се извезе во држава која **не е страна на оваа Конвенција**, доколку земјата увозник се обврзува да се грижи за заштитата на здравјето и животната средина, со преземање мерки за намалување или спречување испуштање на хемикалии; да ги почитува одредбите од став 1 во член 6; и да ги почитува, каде е потребно, одредбите од став 2 од дел 2 од прилог Б.³⁷

Членот 3.6 предвидува страната која е посебно изземена во согласност со прилог А или посебно изземена или има прифатлива цел во согласност со прилог Б треба да

---

³⁷ Канцеларија за неразградливи органски загадувачи
<http://pops.org.mk/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0/> (пристапено на 13.10.2021)

преземе соодветни мерки за да гарантира дека производството или користењето според таквото изземање или цел се врши на начин кој спречува или минимизира изложување на човекот или околината.

Член 6 ги предвидува мерките за редукција или елиминација на ослободените хемикалии од резерви и отпад, а членот 6.1 се однесува на мерките за отстранување на начин кој не го загрозува човековото здравје и животната средина.

Член 8 се однесува на листата на опасни хемикалии во анексите А, Б и Ц. Според членот 8.7 (а), Комисијата на Конвенцијата (преку Секретаријатот) може да даде налог за покренување глобална акција во случај на долгорочен транспорт на хемикалија која го загрозува здравјето на луѓето или животната средина.

Членот 9 се однесува на размената на информации, а членот 9.5 потенцира дека страните кои разменуваат информации врз основа на Конвенцијата, можат да заштитат доверливи информации за кои заеднички ќе се согласат, но за целите на Конвенцијата, информациите за здравјето и безбедноста на луѓето и животната средина нема да се сметаат за доверливи.

Членот 11 се однесува на истражувањето, развојот и мониторингот. Членот 11.1(е) предвидува страните, во рамките на можностите да поттикнат и/или преземат истражувања, развој, мониторинг и соработка во однос на неразградливите органски загадувачи и нивните ефекти врз здравјето на луѓето и животната средина.

Член 13 се однесува на финансиските ресурси и механизми, а членот 13.4 укажува дека имплементацијата на Конвенцијата во земјите во развој зависи од финансиските ресурси, техничка

помош и трансферот на технологија што ќе го обезбедат развиените земји. Членот 13.4 укажува дека Страните ќе ги имаат целосно предвид приоритетите за одржлив економски и социјален развој и искоренување на сиромаштијата во земји во развој, со должно внимание на заштита на човековото здравје и животната средина.

Член 7 се однесува на имплементацијата и во овие рамки содржи одредба која е родово сензитивна. Конкретно членот 7.2 предвидува страните да соработуваат директно или преку глобални, регионални или субрегионални организации, и да се консултираат со своите национални заинтересирани страни, вклучувајќи и групи на жени и групи вклучени во здравјето на децата, со цел да овозможат развој, имплементација и обновување на нивните планови за имплементација.

Член 10 се однесува на информирањето на јавноста, јавната свест и едукација. Конкретно членот 10.1 предвидува да се овозможи едукација за жените, децата и недоволно едуцираните лица, во врска со неразградливите органски загадувачи и нивното влијание врз здравјето на луѓето и животната средина и за нивните алтернативи.

Родови аспекти во синергијата на Базелската, Ротердамската и Стокхолмската Конвенција (БРС)

Со цел да се зајакне соработката и координацијата меѓу трите конвенции, нивните конференции спроведоа „процес на синергија“ кој треба да овозможи поефикасна имплементација. Исто така се воспостави и заеднички Секретаријат за Базелската, Ротердамската и Стокхолмската конвенција или

БРС (Secretariat of the Basel, Rotterdam and Stockholm Conventions - BRS).

Од корпусот на трите конвенции кои се однесуваат на еколошкиот криминал (Базел, Ротердам, Стокхолм), Стокхолмската конвенција е најмногу родово сензитивна, не само заради членовите 7 и 10, туку и заради фактот што оваа Конвенција содржи поголем број членови кои општо се однесуваат на заштитата на човековото здравје т.е. човековите права. Стокхолмската конвенција содржи седум членови кои се однесуваат на човековите права, додека конвенциите од Базел и Ротердам содржат по четири членови.

Со синергијата на Базелската, Ротердамската и Стокхолмската конвенција, останува нивната заедничка главна цел за заштита на човековото здравје и животната средина од штетните хемикалии и отпад. Покрај заедничкиот цел, родовите прашања добиваат многу големо внимание при имплементацијата на трите конвенции (БРС). Особено внимание се посветува на влијанието врз ранливите групи, конкретно жените и децата.

Родовата димензија на БРС конвенциите ги има предвид силната поврзаност меѓу родот и изложеноста на опасните хемикалии и отпади, особено кога станува збор за сиромашните, бремените жени и децата во земјите во развој, како особено ранливи демографски категории во поглед на нивна изложеност на штетни хемикалии и отпади.³⁸

Родовата еднаквост е интегрален дел од имплементацијата на БРС конвенциите и има за цел да овозможи појасно да се разбере родовата перспектива од влијанието на штетните отпади и да ги промовира

---

³⁸The adverse effects of hazardous chemicals and wastes on different groups of the population, <http://www.brsmeas.org/Gender/GenderHeroes/Introduction/tabid/4759/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 13.10.2021)

родовите прашања во однос на штетните хемикалии и менаџирањето на отпадот.

Во Јули 2012, Извршниот Секретаријат на БРС воспостави Работен тим за родови прашања, кој изготви цели и пристап за воспоставување родов мејнстриминг. Во Мај 2013, родовиот мејнстриминг беше преточен во предлогот на Извршниот секретар за организирање на Секретаријатите на БРС, а во декември 2013 беше донесен Родовиот акциски план на БРС.³⁹

Една од целите на Акцискиот план е на национално и регионално ниво да се промовираат родовите прашања при разгледувањето на проблемите околу штетните хемикалии и менаџирањето со отпад.⁴⁰ Родовиот акциски план има за цел да ја инкороприра родовата еднаквост во крајните цели на БРС конвенциите кои се насочени кон заштитата на човековото здравје и животната средина.⁴¹

Родовиот Акциски План се однесува на неколку области на делување, како:

- Поставување на основни стандарди за родови прашања и мерење на напредокот од исполнувањето на целите и активностите предвидени со Планот.

---

³⁹ BRS Gender Action Plan

<http://www.brsmeas.org/Gender/BRSGenderActionPlan/Overview/tabid/7998/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 15.10.2021)

⁴⁰ Ibid

⁴¹ The adverse effects of hazardous chemicals and wastes on different groups of the population, <http://www.brsmeas.org/Gender/GenderHeroes/Introduction/tabid/4759/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 13.10.2021)

- Да овозможи програмите и проектите на Секретаријатот да се планираат и имплементираат согласно принципите за родова еднаквост.
- Да ги промовира родовите перспективи при разгледување на проблемите со штетните хемикалии и управувањето со отпадот.
- Да го поддржи воспоставувањето рамнотежа меѓу работата и приватниот живот на персоналот на БРС.⁴²

Во 2015 на конференцијата на страните на Базелската, Ротердамската и Стокхолмската конвенција, Секретаријатот им приложи на страните, документ со информации за родов мејнтриминг внатре во рамките на Секретаријатот и на мејнстриминг на родовите прашања во рамките на програмските активности и проекти на Секретаријатот. Со одлуките на трите конвенции BC-12/25 (Базелска), RC-7/15 (Ротердамска) и SC-7/33 (Стокхолмска), страните побараа од Извршниот секретар да вклучи дел кој се однесува на имплементацијата на Родовиот акциски план во извештаите за активностите поврзани со спроведувањето на трите конвенции.⁴³

Во декември 2015, Секретаријот на БРС конвенциите ја донесе Женевската заложба за родов паритет, која има за цел да воспостави родов паритет во сите панели каде е вклучен персоналот на БРС. Секретаријатот, исто така се

---

⁴² Ibid

⁴³ Executive Secretary established a Gender Task Team within the Secretariat of the Basel, Rotterdam and Stockholm Conventions (BRS) to develop targets and an approach to gender mainstreaming within the BRS Secretariat <http://www.brsmeas.org/Gender/Overview/tabid/3651/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 13.10.2021)

заложил да овозможи обуки за родови прашања за својот персонал и на годишно ниво да го ажурира Родовиот акциски план на БРС.⁴⁴

Во 2017 конференциите на страните на БРС конвенциите ги усвоија првите родово специфични одлуки за родов мејнстриминг. Одлуките BC-13/20, RC-8/13 и SC-8/23 го поздравиле Родовиот акциски план на Секретаријатот на БРС и побараа од Секретаријатот да продолжи со напорите за промовирање на родовиот мејнстриминг во активностите, проектите и програмите, и да потврди дека се потребни натамошни напори да се овозможи жените и мажите на сите страни да бидат еднакво вклучени во имплементацијата на трите конвенции и да бидат еднакво претставени во нивните тела и во процесите на донесување одлуки.⁴⁵

Родовиот акциски план беше донесен во 2013, во 2016 беше за прв пат надополнет, а последното надополнување беше во 2019. Во надополнувањето од 2016 беа идентификувани специфични активности, кои требаше да му овозможат на Секретаријатот да оцени дали неговите активности имаат различно влијание врз жените и мажите и доколку има разлика да се корегира таквата ситуација.⁴⁶ Со најновите надополнувања од 2019, донесени се индикатори за мониторинг.

---

⁴⁴ Geneva Gender Parity Pledge <http://www.brsmeas.org/Implementation/MediaResources/NewsFeatures/GenevaGenderParityPledge/tabid/4790/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 13.10.2021)

⁴⁵ Executive Secretary established a Gender Task Team within the Secretariat of the Basel, Rotterdam and Stockholm Conventions (BRS) to develop targets and an approach to gender mainstreaming within the BRS Secretariat <http://www.brsmeas.org/Gender/Overview/tabid/3651/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 13.10.2021)

⁴⁶BRS Gender Action Plan

Акцискиот план е надополнет во 2019 и има за цел да овозможи принципите за родова еднаквост да бидат втемелени во активностите на Секретаријатот на БРС. Родовиот акциски план се содржи од барем два дела, првиот се однесува на активностите за родов мејнстриминг во рамките на Секретаријатот. Во овие рамки, влегуваат обуки и развој на вештини за родови прашања и промоција на родова еднаквост во управувањето со човечките ресурси и во Стандардните оперативни процедури (Standard Operating Procedures) на Секретаријатот. Вториот дел се однесува на родовиот мејнстриминг во програмата и работата на конвенциите. За реализација на активностите во двата дела од пресудна улога е родовите прашања да бидат вклучени во проектите за градење на капацитетите на Секретаријатот и во програмите и соработката со останатите внатершни и надворешни партнери.⁴⁷

Во овој контекст, Секретаријатот на БРС конвенциите во соработка со Меѓународната унија за заштита на природата (**International Union for Conservation of Nature**) изготвија Извештај за нивото на партиципација на жените и застапеноста на родот во претставувањето, планирањето и известувањето врз основа на БРС конвенциите. Споменатиот извештај ги потенцира следните прашања:

- Колку жени се претставени како делегати на состаноците на Конференциите на страните (Conferences of the Parties-COPs), или како членови

<http://www.brsmeas.org/Gender/BRSGenderActionPlan/Overview/tabid/7998/language/en-US/Default.aspx> (пристапено на 13.10.2021)

⁴⁷Ibid

и набљудувачи на помошните тела на Конвенциите, или како национални фокални точки?

- Колку прашањата за родова еднаквост се вклучени во механизмите за известување во рамките на БРС конвенциите, вклучително и Националните планови за имплементација, кои се предвидени со трите конвенции.

Активностите на Секретаријатот на БРС придонесуваат родовата перспектива и родовата еднаквост освен во политиките за оддржлив развој и заштита на животната средина, да бидат поприсутни и во областа на превенција на еколошкиот криминал.

Конвенциите на Советот на Европа и судската пракса на Европскиот суд за човекови права како механизми за заштита на животната средина

Во 1998 Советот на Европа ја донесе Конвенцијата за заштита на животната средина преку Кривичното право.⁴⁸ Овој документ е еден од првите амбициозни обиди за координирано спречување на еколошкиот криминал на европско ниво. Но, Конвенцијата не стапи на сила бидејќи досега ја има ратификувано само една земја (Естонија).⁴⁹

---

⁴⁸Convention on the Protection of Environment through Criminal Law <https://rm.coe.int/168007f3f4>

⁴⁹WORKING PAPER ON PROTECTING THE ENVIRONMENT THROUGH CRIMINAL LAW, Council of Europe CDPS (2020)9, <https://rm.coe.int/cdpc-2020-9-working-paper-on-protecting-the-environment-through-crimin/16809fab87> (пристапено на 17.10.2021)

Конвенцијата предвидува обврска за земјите кои пристапуваат да интервенираат преку националните кривични закони и да криминализираат одредени дејствија, кои се направени противправно или од негрижа и кои можат да предизвикаат долготрајна штета на квалитетот на воздухот, почвата, водата, животните или растенија, или пак предизукуваат смрт или сериозни последици за луѓето. Од овој аспект може да се констатира дека овие одредби на Конвенцијата се преточени во Директивата на ЕУ за превенција на еколошкиот криминал (Directive 2008/99/EC) во Член 3, став (а).

На пошироко европско ниво, односно на ниво на Советот на Европа останува Европската Конвенција за човекови права, како единствен формално правен основ за заштита на животната средина. Конвенцијата и нејзините протоколи не содржат одредби кои експлицитно се однесуваат на животната средина. Но сепак тоа не е пречка за Европскиот суд за човекови права да донесе досега околу 300 пресуди кои се однесуваат на штетите на животната средина и кои ги засегаат човековите права.⁵⁰

Иако Конвенцијата не содржи конкретни одредби кои се однесуваат на животната средина, Судот ја третира како „жив механизам“, кој може да се прилагодува на потребите на времето и да го гарантира правото на здрава животна средина, во духот на заштитата на

---

⁵⁰Michelle Bachelet, United Nations High Commissioner for Human Rights, international conference on human rights and environmental protection, 5 October 2020

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26343#:~:text=Neither%20the%20European%20Convention%20on%20Human%20Rights%20nor,life%20and%20rights%20to%20private%20and%20family%20life>
(пристапено на 17.10.2021)

човековите права како врвен приоритет.⁵¹ Како основ Европскиот Суд најчесто го користи членот 8 кој се однесува на правото на почитување на приватниот и семејниот живот и го гарантира правото на приватниот и семеен живот на секоја личност, нејзиниот дом и нејзината преписка.⁵²

Со оглед на тоа што родово-сензитивните пресуди на Европскиот суд за човекови права се солиден основ за афирмирање на родовата рамноправност, може да се констатира дека судската практика на Судот во поглед на заштитата на животната средина има најголем потенцијал да биде родово сензитивна.

---

⁵¹ Daniel García San José, Environmental protection and the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing, 2005

[https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-21\(2005\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-21(2005).pdf) (пристапено на 17.10.2021)

⁵²European Convention on Human Rights, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

ГЛАВА 3

ЕУ: ПРЕВЕНЦИЈА НА ЕКОЛОШКИ КРИМИНАЛ И ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА/РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ

Европската комисија (ЕК) идентификува три главни фактори кои придонесуваат за растот на еколошкиот криминал. Прво, тоа е можноста за профит, второ малиот ризик да се детектира активноста како криминална и трето подемот на глобалната трговија.⁵³

Во 2008, ЕК ја донесе Директивата за заштита на животната средина преку казненото право (Directive 2008/99/EC), која колоквијално се нарекува Директива против еколошкиот криминал (Environmental Crime Directive - ECD).⁵⁴ Директивата за еколошки криминал, 2008/99/EC, бара од земјите членки на ЕУ да криминализираат неколку специфични престапи, особено испуштањето или емисијата на штетни материи, транспортот на штетен отпад и оперирањето со фабрики/постројки кои работат со опасни материи. Конкретно со Членот 3, Директивата бара да се криминализираат дејствијата дефинирани со ставовите (a), (b), (d) и (e), доколку тие дејствија предизвикаат или можат да предизвикаат „смрт или сериозни повреди на било кое лице или значителна шета на квалитетот на воздухот, на почвата, на водата и на животните или

---

⁵³ EVALUATION- ENVIRONMENTAL CRIME DIRECTIVE (стр. 6)
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/evaluation_-_swd2020259_-_part_1_0.pdf

⁵⁴ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008L0099>

растенијата.⁵⁵ Ставовите (а), (b), (d) и (е) од Членот 3 на Директивата, го засегаат човековото здравје, односно човековите права, а оттука се основа и за родовата рамноправност во доменот на еколошкиот криминал.

Во ставовите 3(a), 3(b), 3(d), 3(e) Директивата им сугерира на земјите членки да ги третираат како криминални престапи следните поведенија, кога се направени противзаконски и намерно, или од негрижа:

(а) испуштање, емисија или ослободување на количини на материјали или јонизирачко зрачење во воздух, почва или вода, што предизвикува или може да предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета на квалитетот на воздухот, квалитетот на почвата или квалитетот на водата, или животните или растенијата;

(b) собирање, транспорт, обновување или отстранување на отпад, вклучително и надзор на таквите операции и грижа за местата за депонирање, како и дејствија преземени како дилер или брокер (управување со отпад), што предизвикува или најверојатно ќе предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета на квалитетот на воздухот, квалитетот на почвата или квалитетот на водата, или животните или растенијата;

(d) работа на постројка во која се спроведува опасна активност или во која се складираат или користат опасни супстанции или препарати и кои, надвор од постројката, предизвикуваат или може да предизвикаат смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета

---

⁵⁵Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008L0099>

за квалитетот на воздухот, квалитетот на почвата или квалитетот на водата, или животните или растенијата;

(е) производство, преработка, ракување, употреба, чување, складирање, транспорт, увоз, извоз или отстранување на нуклеарни материјали или други опасни радиоактивни супстанции што предизвикува или може да предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета на квалитетот на воздухот, квалитетот на почвата или квалитетот на водата, или животните или растенијата.

Директивата 2008/99/ЕС упатува да се криминализираат дејствијата од Членот 3, ставовите (а), (b), (d) и (е) доколку предизвикуваат или можат да предизвикаат смрт или сериозни повреди на било кое лице или значителна штета на квалитетот на воздухот, почвата или водата, или на животните и растенијата. Криминализацијата на дејствијата опфатени со ставовите (а), (b), (d) и (е) од Членот 3, го засега човековото здравје, односно човековите права и со тоа дава правен основ за афирмирање на родовата рамноправност во доменот на превенција на еколошкиот криминал. Овој правен основ за заштита на човековото здравје/човековите права, односно родовата рамноправност е во корелација со начинот на усвојување и имплементација на Директивата, што може да се разгледува од неколку аспекти:

1. Од аспект на формална транспозиција на Директивата во националните легислативи на членките на Унијата;

2. Од аспект на постигнување на целите на Директивата за криминализација на дејствијата од Членот 3, ставовите (а), (b), (d) и (е);
3. Од аспект на имплементацијата.

1. Транспозиција на Директивата

Генерално транспозицијата на Директивата во националните легислативи на земјите членки на ЕУ може да се изведе на неколку начини: 1) целосна транспозиција во кривичен закон, 2) целосна транспозиција преку законите за животна средина, 3) комбинирана транспозиција меѓу кривичен закон и закон за животна средина/секторски закони за животна средина и 4) транспозиција преку посебни акти со буквално или квази-буквално преземање на текстот на Директивата.

- 1) 13 членки на Унијата имаат изведено транспозиција на Директивата преку Кривичниот закон: Бугарија, Естонија, Република Чешка, Финска, Полска, Португалија, Шпанија, Хрватска, Унгарија, Латвија, Литванија, Словенија, Словачка.
- 2) 6 членки на Унијата имаат изведено транспозиција на Директивата преку законите за заштита на животната средина: Франција, Шведска, Ирска, Данска, Луксембург, Белгија.
- 3) 6 членки на Унијата имаат изведено транспозиција на Директивата преку комбиниран пристап: Германија, Обединетото Кралство, Италија, Холандија, Австрија, Романија,

- 4) 3 членки на Унијата имаат изведено транспозиција на Директивата преку специфичен акт со кој Директивата буквално се презема во својата оригинална форма или се модифицира во одреден дел: Кипар, Грција, Малта.

Споменатите начини на транспозиција на Директивата 2008/99/ЕС укажуваат дека постои општа тенденција кај скоро сите нови членки на Унијата (освен Романија) да ја усогласат Директивата преку националните кривични закони. Во оваа категорија на земји спаѓаат само две од постарите членки на ЕУ (Португалија и Шпанија), додека најголемиот дел од постарите членки на Унијата ја усогласиле Директиваата преку законите за заштита на животната средина (Франција, Шведска, Ирска, Данска, Луксембург, Белгија) или преку комбиниран пристап (Германија, Обединетото Кралство, Италија, Холандија, Австрија). Романија е единствена од новите членки која ја усогласила директивата преку комбиниран пристап. Единствено три членки на Унијата од јужниот медитеран ја усогласиле Директиваата преку специфичен акт (Кипар, Грција, Малта).

2. Интегрирање на Членот 3 од Директивата во националните законодавства

За промовирање на родовата еднаквост, од особен интерес е тоа што Директивата ги упатува земјите членки на Унијата да ги криминализираат дејствијата кои ги засегаат човековите права т.е. човековото здравје и се дефинирани со Членот 3, ставовите (а), (b), (d) и (e).

Станува збор за криминализација на дејствија кои се направени противзаконски и намерно, или од негрижа, и доколку предизвикуваат или можат да предизвикаат смрт или сериозни повреди на било кое лице или значителна штета на квалитетот на воздухот, почвата или водата, или на животните и растенијата. Директивата не ја специфицира типологијата на санкциите и не определува минимум или максимум ниво на санкција. Во однос на типологијата на санкциите која ја користат членките на Унијата, може да се издвојат шест генерални групи на санкции: 1) само затвор; 2) затвор и казна; 3) затвор или казна; 4) затвор и/или казна (подразбира три можности: само затвор, затвор и казна, само казна); 5) затвор со или без казна (подразбира две можности: само затвор, затвор и казна) и 6) само казна.

2.1. Криминализација на дејствијата определени со Член 3(a)

Член 3 (a) од Директивата предвидува криминализација за „испуштање, емисија или ослободување на количини на материјали или јонизирачко зрачење во воздух, почва или вода, што предизвикува или може да предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета на квалитетот на воздухот, квалитетот на почвата или квалитетот на водата, или животните или растенијата.“

Табела 1: Типологија на санкции врз основа на членот 3(a)⁵⁶

---

⁵⁶ European Network against Environmental Crime (ENEC), Study on the implementation of Directive 2008/99/ec on the of the Environment Through Criminal Law, 2016 https://www.eufje.org/images/docPDF/Study-on-the-implementation-of-Directive-2008_99_ENEC_SEO_BirdLife_May2016.pdf (пристапено на 20.10.2021)

Затвор	Затвор и казна	Затвор или казна	Затвор и/или казна	Затвор со или без казна
Австрија	Бугарија	Данска	Белгија	Грција
Чешка	Франција	Естонија	Кипар	
Унгарија	Луксембург	Финска	Ирска	
Полска		Германија	Обединето Кралство	
Португалија		Латвија		
Романија		Литванија		
Словачка		Малта		
Словенија		Шведска		
Шпанија		Хрватска		
		Холандија		

Табела 2: Казни затвор според максимална висина на казната врз основа на членот 3(a)⁵⁷

⁵⁷ European Network against Environmental Crime (ENEC), Study on the implementation of Directive 2008/99/ec on the of the Environment Through Criminal Law, 2016 https://www.eufje.org/images/docPDF/Study-on-the-implementation-of-Directive-2008_99_ENEC_SEO_BirdLife_May2016.pdf (пристапено на 20.10.2021)

Максимална казна затвор	Вкупен број на членките со таква казна	Членките кои предвидуваат таква казна
6 месеци	1	Луксембург
2 години	1	Данска
3 години	1	Естонија
4 години	1	Латвија
5 години	4	Франција, Ирска, Португалија, Обединето Кралство
6 години	2	Литванија, Шведска
8 години	3	Чешка, Унгарија, Полска
10 години	5	Белгија, Кипар, Финска, Германија, Словачка
12 години	2	Словенија, Шпанија
15 години	1	Хрватска

20 години	4	Бугарија, Грција, Италија, Романија
Доживотен затвор	3	Австрија, Малта, Холандија

2.2. Криминализација на дејствијата определени со Член 3(b)

Член 3(b) од Директивата предвидува криминализација за „собирање, транспорт, обновување или отстранување на отпад, вклучително и надзор на таквите операции и грижа за местата за депонирање, како и дејствија преземени како дилер или брокер (управување со отпад), што предизвикува или најверојатно ќе предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета на квалитетот на воздухот, квалитетот на почвата или квалитетот на водата, или животните или растенијата.“

Табела 3: Типологија на санкции врз основа на членот 3(b)⁵⁸

Затвор	Затвор и казна	Затвор или казна	Затвор и/или казна	Затвор со или без казна
Чешка	Бугарија	Австрија	Белгија	Грција
Унгарија	Франција	Хрватска	Кипар	

⁵⁸ European Network against Environmental Crime (ENEC), Study on the implementation of Directive 2008/99/ec on the of the Environment Through Criminal Law, 2016 https://www.eufje.org/images/docPDF/Study-on-the-implementation-of-Directive-2008_99_ENEC_SEO_BirdLife_May2016.pdf (пристапено на 20.10.2021)

Полска	Италија	Данска	Ирска	
Портигалија	Луксембург	Естонија	Обединето Кралство	
Романија	Шпанија	Финска		
Словачка	Холандија	Германија		
Словенија		Латвија		
		Литванија		
		Малта		
		Шведска		

Табела 4: Казни затвор според максимална висина на казната врз основа на членот 3(b)⁵⁹

Максимална казна затвор	Вкупен број на членките со таква казна	Членките кои предвидуваат таква казна
6 месеци	1	Луксембург

⁵⁹ European Network against Environmental Crime (ENEC), Study on the implementation of Directive 2008/99/ec on the of the Environment Through Criminal Law, 2016 https://www.eufje.org/images/docPDF/Study-on-the-implementation-of-Directive-2008_99_ENEC_SEO_BirdLife_May2016.pdf (пристапено на 20.10.2021)

2 години	2	Австрија, Данска
3 години	1	Естонија
4 години	1	Латвија
5 години	8	Белгија, Чешка, Франција, Ирска, Полска, Португалија, Шпанија, Обединето Кралство
6 години	4	Литванија, Шведска, Финска, Холандија
8 години	3	Унгарија, Италија, Словачка
10 години	2	Кипар, Германија
12 години	1	Словенија
15 години	1	Хрватска
20 години	3	Бугарија, Грција, Романија

Доживотен затвор	1	Малта
------------------	---	-------

2.3. Криминализација на дејствијата определени со Членот 3(d)

Член 3(d) од Директивата предвидува криминализација за „работа на постројка/фабрика во која се спроведува опасна активност или во која се складираат или користат опасни супстанции или препарати и кои, надвор од постројката, предизвикуваат или може да предизвикаат смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета за квалитетот на воздухот, квалитетот на почвата или квалитетот на водата, или животните или растенијата.“

Табела 5: Типологија на санкции врз основа на членот 3(d)⁶⁰

Затвор	Затвор и казна	Затвор или казна	Затвор и/или казна	Затвор со или без казна	Казна
Чешка	Бугарија	Австрија	Белгија	Грција	Латвија
Унгарија	Франција	Хрватска	Кипар		

⁶⁰ European Network against Environmental Crime (ENEC), Study on the implementation of Directive 2008/99/ec on the of the Environment Through Criminal Law, 2016 https://www.eufje.org/images/docPDF/Study-on-the-implementation-of-Directive-2008_99_ENEC_SEO_BirdLife_May2016.pdf (пристапено на 20.10.2021)

Италија	Луксембург	Данска	Ирска		
Полска	Шпанија	Естонија	Обединето Кралство		
Португалија	Холандија	Финска			
Романија		Германија			
Словачка		Литванија			
Словенија		Малта			
		Шведска			

Табела 6: Казни затвор според максимална висина на казната врз основа на членот 3(d)⁶¹

Максимална казна затвор	Вкупен број на членките со таква казна	Членките кои предвидуваат таква казна
-------------------------	--	---------------------------------------

⁶¹ European Network against Environmental Crime (ENEC), Study on the implementation of Directive 2008/99/ec on the of the Environment Through Criminal Law, 2016 https://www.eufje.org/images/docPDF/Study-on-the-implementation-of-Directive-2008_99_ENEC_SEO_BirdLife_May2016.pdf (пристапено на 20.10.2021)

6 месеци	1	Луксембург
1 година	2	Естонија, Ирска
2 години	3	Данска, Шведска, Обединето Кралство
3 години	2	Австрија, Италија
5 години	6	Белгија, Франција, Германија, Пртугалија, Романија, Шпанија
6 години	3	Литванија, Финска, Холандија
8 години	3	Чешка, Унгарија, Полска
10 години	2	Кипар, Словачка
12 години	1	Словенија
15 години	2	Бугарија, Хрватска
20 години	1	Грција
Доживотен затвор	1	Малта

2.4. Криминализација на дејствијата врз основа на членот 3(е)

Член 3(е) од Директивата предвидува криминализација за „производство, преработка, ракување, употреба, чување, складирање, транспорт, увоз, извоз или отстранување на нуклеарни материјали или други опасни радиоактивни супстанции што предизвикува или може да предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета на квалитетот на воздухот, квалитетот на почвата или квалитетот на водата, или животните или растенијата.“

Табела 7: Типологија на санкции врз основа на членот 3(е)⁶²

Затвор	Затвор и казна	Затвор или казна	Затвор и/или казна	Затвор со или без казна
Австрија	Франција	Хрватска	Белгија	Грција
Бугарија	Шпанија	Естонија	Кипар	
Чешка		Финска	Ирска	
Унгарија		Германија	Обединето Кралство	

⁶² European Network against Environmental Crime (ENEC), Study on the implementation of Directive 2008/99/ec on the of the Environment Through Criminal Law, 2016 https://www.eufje.org/images/docPDF/Study-on-the-implementation-of-Directive-2008_99_ENEC_SEO_BirdLife_May2016.pdf (пристапено на 20.10.2021)

Литванија		Италија		
Полска		Латвија		
Португалија		Луксембург		
Романија		Малта		
Словачка		Шведска		
		Холандија		

Табела 8: Казни затвор според максимална висина на казната врз основа на членот 3(e)⁶³

Максимална казна затвор	Вкупен број на членките со таква казна	Членките предвидуваат таква казна	кои таква
6 месеци	1	Луксембург	
2 години	2	Белгија, Шведска	
3 години	1	Ирска	

⁶³ European Network against Environmental Crime (ENEC), Study on the implementation of Directive 2008/99/ec on the of the Environment Through Criminal Law, 2016 https://www.eufje.org/images/docPDF/Study-on-the-implementation-of-Directive-2008_99_ENEC_SEO_BirdLife_May2016.pdf (пристапено на 20.10.2021)

5 години	8	Естонија, Франција, Германија, Латвија, Полска, Португалија, Шпанија, Обединето Кралство
8 години	2	Унгарија, Словенија
9 години	1	Италија
10 години	3	Австрија, Кипар, Финска
15 години	1	Хрватска
16 години	1	Чешка
20 години	1	Грција
25 години	1	Словачка
30 години	1	Холандија
Доживотен затвор	1	Бугарија, Малта, Романија
Нема транспозиција	1	Данска

2.5. Човековото здравје како принцип за одредување на казните и родовата сензитивност

Во основа превенцијата на секој тип на криминал треба да биде проследена со пропорционални и ефективни казни. Принципот на пропорционалност подразбира дека висината на казната треба да биде пропорционална со сериозноста на повредата. Сериозноста на дадена повреда зазвиси од вредностите кои треба да се одбранат и колку тие вредности се приоритетни во едно општество и неговиот правен систем. Оттука, висината на казните кои се однесуваат на заштитата на човековото здравје во еколошкиот криминал, ја одразуваат не само вредноста на заштитата на човековите права, туку и вредноста на родовата еднаквост и родовата сензитивност во општеството.

Од аспект на заштита на човековото здравје, многу е важно транспозицијата на одредбите од членот 3 (a), (b), (d), (e) на Директивата 2008/99/EC да бидат во корелација со Директивата за одговорност кон животната средина (Directive 2004/35/EC - Environmental Liability Directive - ELD).⁶⁴ Оваа „сестринска“ Директива има за цел да овозможи да бидат санирани одредени типови на штета кои компаниите ќе ги направат врз животната средина и човековото здравје. Од аспект на човековите права, најзначајно за ова Директива 2004/35/EC е тоа што одговорноста на компаниите не поизлегува само од легислативните административни обврски.⁶⁵ Според Директивата 2004/35/EC, одговорноста на компаниите

---

⁶⁴ Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0035>

⁶⁵ EVALUATION- ENVIRONMENTAL CRIME DIRECTIVE [https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/evaluation - swd2020259 - part_1_0.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/evaluation_-_swd2020259_-_part_1_0.pdf)

произлегува и од активностите кои се опасни за човековото здравје или животната средина, наведени во нејзиниот Анекс бр.3. Во анексот бр.1 Директивата ја класифицира штетата врз човековото здравје, како значителна штета. Анкесите 1 и 3, како и Членовите 6 и 7 од Директивата 2004/35/ЕС кои го третираат човековото здравје, односно човековите права, даваат основа за воспоставувањена родова сензитивност при определување на казните за превенцијата на еколошкиот криминал.

3. Имплементација

Главните актери во борбата против еколошкиот криминал се националните влади и институции, а ЕУ и меѓународните организации имаат комплементарна улога. Конкретно националните институции, како полиција, царина, јавно обвинителство, суд, јавна администрација се главните актери кои се одговорни за имплементација на законот, односно за надзор, истрага, обвинение и санкционирање на еколошкиот криминал.

Со оглед на комплексноста на правната рамка и софистицираната техничка природа на проблемите поврзани со еколошкиот криминал, ефикасна имплементација на законот во голема мера зависи од развојот на човечките ресурси, особено во полицијата, царината, јавното обвинителство, судот и јавната администрација.

Со оглед на тоа што националните влади и актери, имаат примарна улога во спречување на еколошкиот криминал, тие исто така ја имаат и одговорноста во овој домен да ги интегрираат родовите аспекти во спречувањето на еколошкиот криминал. Од една страна, родовите аспекти би можеле да се однесуваат на заштита на жртвите на еколошкиот криминал. Од друга страна, родовите аспекти би можеле да се однесуваат на воспоставување на родова рамноправност во рамки на актерите задолжени за превенција на таквиот криминал. Во вториов случај, воспоставување на родова еднаквост подразбира да им се дадат подеднакви можности за професионален развој, усовршување и унапредување во националните институции кои се одговорни за надзор, истрага, обвинение и санкционирање на еколошкиот криминал на жените и на мажите. Тоа подразбира родово сензибилизирање на полицијата, царината⁶⁶, јавното обвинителство, судовите и јавната администрација.

---

⁶⁶Women and the rising tide of environmental crime, UNEP, 2017, <https://www.unep.org/ru/node/510> (пристапено на 22.10.2021)

ЗАКЛУЧОК

Вклучувањето на родовата перспектива во превенција на еколошкиот криминал подразбира дека промените на Кривичниот законик треба да се третираат од два аспекти. Прво, од аспект на родовата еднаквост врз основа на законските одредби и второ, од аспект на родовата сензитивност во неговото спроведување. Родовата перспектива гарантира дека родовите аспекти се земаат предвид при дефинирањето на кривичните дела и актите за спроведување на Кривичниот законик, односно, фактор за определување на казната треба да биде и родот, особено доколку се засегнати бремени жени.

Од аспект на еколошкиот криминал конкретно, родовата перспектива подразбира дека при дефинирање на кривичните дела објектот на заштита се човековото здравје и живот, а при определување на казните се користи родово сензитивен вокабулар наместо родово-неутрален. Во основа, родовата сензитивност при определување на казните треба да биде во корелација со принципот на пропорционалност, кој подразбира дека висината на казната треба да биде пропорционална со сериозноста на повредата. Притоа сериозноста на дадена повреда зависи и од вредностите во едно општество, кои треба да се одбранат.

Во однос на вметнување родова перспектива во Кривичниот законик предлагаме при криминализација на делата кои ги загрозуваат човековото здравје и живот, да

се има предвид родовата сензитивност во определување на сериозноста на повредата:

- Од аспект на **Загадувањето вода за пиење (Член 219)** законодавецот треба да има предвид дека одговорностите на жените за готвење и чистење ги прават поподложни на заболувања предизвикани од водата и загадувањето на изворите на вода.⁶⁷ Оттука, законодавецот треба да го има во предвид и да го инкриминира како квалификаторен фактор влијанието од загадувањето на водата за пиење за различни групи луѓе и соодветно да предвиди казна. Дополнително, при определувањето на казната треба да биде земен предвид и податокот дека мал процент на жени имаат покриено здравствено и пензиско осигурување.⁶⁸
- Од аспект на заштитата на човековото здравје, потребно е да се промовира одредба која ќе го гарантира **правото на информација** (види: Предлог дополнителна интервенција во Кривичниот законик, Анализа на кривични дела во животната средина). Законодавецот треба да има предвид дека согласно со конвенциите од Базел, Ротердам и Стокхолм, ратификувани согласно Уставот, јавноста треба да има пристап до

---

⁶⁷ Грозданова, Грнчаровска, Каква врска има родот со климатските промени?, 23.3.2021, <https://klimatskipromeni.mk/article/95#/index/main>

⁶⁸ „Околу 62 % од жените од руралните средини не се активни на пазарот на трудот поради обврските што ги имаат во домаќинството и грижата за децата, односно влегуваат во т.н. неформална економија, каде што статусот на жената во однос на здравствената и социјална заштита не е регулиран“ - Трендафиловска, О.; Ристевска, Б.; Јовановска, П., „Од рурална жена до успешен претприемач без стереотипи и предрасуди“ , Зелена берза, Битола, 2019

информации за состојбите со животната средина. Воедно и Конвенцијата од Архус предвидува пристап до информации, партиципација на јавноста во донесување на одлуките и пристап до правдата за еколошките прашања. Според Стокхолмската конвенција, изложеноста на неразградливите органски загадувачи има особено штетно влијание врз здравјето на жените, а преку нив и на идните генерации. Овој проблем е особено изразен во земјите во развој. Конвенцијата предвидува информирање и едукација за жените, децата и недоволно едуцираните лица, во врска со неразградливите органски загадувачи и нивното влијание врз здравјето на луѓето и животната средина и за нивните алтернативи. Во оваа смисла, треба да се предвиди кривична одговорност за повреда на правото на информирање за состојбите во животната средина, со особен акцент на правото на информирање и едукација на жените и децата.

- Од аспект на заштита на човековото здравје, потребно е кривичниот закон да се усогласи со Директивата на ЕК за одговорност кон животната средина (Directive 2004/35/EC - Environmental Liability Directive - ELD). Анкесите 1 и 3, како и Членовите 6 и 7 од Директивата 2004/35/EC се однесуваат на човековото здравје, односно човековите права и даваат основа за воспоставувањена родова сензитивност при определување на казните за превенцијата на еколошкиот криминал. Усогласувањето треба да ги

надополни членовите 218, 230 и 231 од
Кривичниот законик.

Во однос на вметнување родовата перспектива и заштита на правата на лицата со посебни потреби во Кривичниот законик предлагаме дополнување на членовите 218, 230, 231 и 232 во поглед на определување на санкциите. Предлагаме да се изведат следните дополнувања за санкционирање на делата кои го загрозуваат здравјето и животот на бремените жени и лицата со посебни потреби:

- Надополнување на казните за прекршување на Членот 218 во ставот 1, ставот 2 и ставот 3 за делото кое ќе го загрози животот и здравјето на бремени жени или лица со посебни потреби.

- Надополнување на ставот 1 од членот 218 со следнава содржина:

Тој што со испуштање на отровни или издувни гасови, на поголемо количество од максимално дозволеното со закон на материјали или јонизирачко зрачење во воздухот, водата или почва или на друг начин може да предизвика или ќе предизвика значително оштетување на квалитетот на воздухот, водата или почвата или опасност за животот или здравјето на бремени жени или лица со посебни потреби, ќе се казни со затвор од четири до десет години и парична казна од минмум 30000 илјади евра

- Надополнување на ставот 2 од членот 218 со следнава содржина:

Службено или одговорно лице во правно лице кое со непридржување кон прописите за заштита на животната средина ќе пропушти да постави уреди за пречистување или ќе дозволи изградба, пуштање во дејство или користење на погон кој ја загадува животната средина или на друг начин ќе пропушти преземање мерки за спречување или оневозможување на загадување на воздух, почва, вода, кое ја надминува дозволената граница или за спречување бучава што значително ја надминува дозволената граница и со тоа ќе предизвика опасност за животот или здравјето на бремени жени и лица со посебни потреби ќе се казни со казна затвор најмалку четири години и парична казна од минимум 30000 илјади евра.

- Надополнување на ставот 3 од членот 218 со следнава содржина:

Со казната од ставот (2) на овој член ќе се казни тој што спротивно на прописите управува или работи со постројка во која се вршат опасни активности или во која се чуваат или користат опасни материји или препарати, што надвор од постројката можат трајно или во значителна мера да го загрозат квалитетот на воздухот, водата или почвата или во значителна мера да го загрозат животот или здравјето на бремените жени или лицата со посебни потреби.

- Надополнување на казните за прекршување на Членот 230 во ставот 1 за делото кое ќе го загрози

животот и здравјето на бремени жени или лица со посебни потреби со следнава содржина:

Тој што со оставање, фрлање, собирање, со непрописно транспортирање на една или повеќе поврзани пратки, со преработка или отстранување на отпадот, со создавање на депонии спротивно на прописите за заштита на животната средина, пропуштање на вршење надзор над собирањето, со транспортот и преработката, со непрописно управување со отпадот, или на друг начин ќе предизвика или може да предизвика значително оштетување на квалитетот на почвата, воздухот или водата или опасност за животот или здравјето на бремени жени или лица со посебни потреби ќе се казни со затвор од една до пет години и од минимум 30000 илјади евра.

- Надополнување на казните за прекршување на Членот 231 во ставот 2 за делото кое ќе го загрози животот и здравјето на бремени жени или лица со посебни потреби.

- Надополнување на ставот 4 од членот 231 со следнава содржина:

Тој што со делото од ставовите (1), (2) и (3) на овој член ќе предизвика опасност за животот на бремени жени или лица со посебни потреби ќе се казни со затвор од најмалку три години и парична казна од минимум 30000 илјади евра.

- Надополнување на ставот 5 од членот 231 со следнава содржина:

Ако поради делата од ставовите (1), (2) и (3) на овој член настапи смрт на една или повеќе бремени жени или лица со посебни потреби, сторителот ќе се казни со затвор најмалку пет години и парична казна од минимум 30000 илјади евра.

- Надополнување на казните за прекршување на Членот 232 во ставот 1 за дело кое ќе го загрози животот и здравјето или ќе настапи смрт на бремена жена или лице со посебни потреби.

- Надополнување на ставот 3 од членот 232 со следнава содржина:

Ако со делото од ставовите (1) и (2) на овој член е предизвикана опасност за животот на бремени жени или лица со посебни потреби сторителот ќе се казни со затвор од најмалку три години и парична казна од од минимум 30000 илјади евра.

- Надополнување на ставот 4 од членот 232 со следнава содржина:

Ако поради делата од ставовите (1) и (2) на овој член настапи смрт на бремена жена или лице со посебни потреби сторителот ќе се казни со затвор најмалку пет години и парична казна од од минимум 30000 илјади евра.